

середовища, які будуть впливати на діяльність підприємства в довгостроковій перспективі.

Науковим результатом статті стало удосконалення системи стратегічного управління підприємств сфери харчування.

Практичним результатом статті виявилися запропоновані шляхи підвищення ефективності діяльності підприємства через його адаптацію до зовнішнього та внутрішнього середовища.

Подальшим напрямом даного дослідження може виступати розробка стратегії управління підприємств харчової галузі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1 Виханский О.С. Стратегическое управление / О.С. Виханский. – М.: Изд-во МГУ, 1995. – 252 с.

2 Кіндрацька Г.І. Стратегічний менеджмент : навч. посіб. / Г.І. Кіндрацька. – К. : Знання, 2006. – 366 с.

3 Семенов А.Г. Стратегічне управління підприємствами: навчальний посібник. / А.Г. Семенов, Л.О. Жилінська, О.С. Богма на ін. – Запоріжжя: Вид-во КПУ, 2010. -400с.

4 Шершньова З. Є. Стратегічне управління: навч. посібник./ З. Є.Шершньова. - К.:КНЕУ,2004. – 386с.

5 Миротин Л.Б. Системный анализ в логистике/ Л.Б. Миротин, И.Э. Тынбаев. — М.: Экзамен, 2004. — 480 с

Аннотация. В статье рассмотрены направления совершенствования стратегического управления для предприятий сферы питания и пути повышения эффективности их деятельности, с учетом нестабильности среды.

Ключевые слова: стратегическое управление, управленческая деятельность, предприятие, адаптация, нестабильность.

Summary. In the article the directions of improvement of strategic management for the enterprises of sphere of power and ways of increasing of efficiency of their activity, taking into account the unstable environment.

Keywords: strategic management, management, enterprise, adaptation, and instability.

*Рецензент д.е.н., професор ОНАЗ ім.О.С.Попова Орлов В.М.
Експерт редакційної колегії к.е.н., доцент УкрДАЗТ Уткіна Ю.М.*

УДК 330.142.26

ЕКОНОМІЧНІ РЕГУЛЯТОРИ УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА

*Прохорова В.В., д.е.н., професор,
Тютюнник Ю.Д., студент (УІПА)*

У статті зроблено спробу науково обґрунтувати методичні підходи до аналізу управління оборотного капіталу підприємства, з метою забезпечення підвищення якості управління останнім. Уточнено визначення оборотного капіталу підприємства на підставі його сутнісних характеристик. Рекомендовано підходи до оцінки ефективності функціонування оборотного капіталу.

Ключові слова: оборотний капітал, управління оборотним капіталом, підвищення якості управління оборотним капіталом, визначення оборотного капіталу, оцінка ефективності функціонування оборотного капіталу.

Актуальність теми. Однією з основних проблем функціонування будь-якого підприємства чи то у розвинутій ринковій економіці, чи то у трансформаційній економіці, і особливо у економіці, поглинутій фінансовою кризою, є проблема забезпечення достатньої платоспроможності підприємства.

Оскільки платоспроможність забезпечується досягненням достатнього рівня ліквідності підприємства, що, у свою чергу, визначається станом найбільш ліквідної, оборотної частини капіталу підприємства – то

саме управління оборотним капіталом підприємства потребує детального аналізу та уваги з боку його керівництва. Для того щоб успішно розвиватися в конкурентному середовищі вітчизняним підприємствам необхідно гнучко реагувати на зміни, що відбуваються. Кризові явища у економіці з усією гостротою поставили перед ними проблему адаптації до нових умов функціонування в умовах «кредитного голоду» та бурхливого розвитку «кризи ліквідності». Тому актуальним є необхідність перетворень у системі управління

оборотним капіталом спрямованих на формування ефективного його механізму, об'єктивно зумовлена не лише можливістю настання фінансової кризи, а динамічними змінами соціально-економічного середовища існування підприємств.

Метою роботи є визначення економічних регуляторів управління оборотним капіталом підприємства з метою обґрунтування фінансово-економічної програми оптимізації та контролю за ефективністю використання оборотного капіталу в цілому.

Аналіз публікацій. Концептуальні основи сутності механізму управління оборотним капіталом підприємства розглядалися у наукових працях вітчизняних і зарубіжних вчених - економістів, таких як: [1] Бланк І. А., [2] Лиса О. В., [3] Маргасова В. Г., [4] Цаголова. Н. А., [5] Орлов В. М., [6] Пан Л. В., [7] Розенберг Д. І., [8] Сльозко Т.М., [9] Сорока Р., [10] Яремко І. Н. та інших.

Однак у більшості наукових дослідженнях мало уваги приділено економічним регуляторам управління оборотним капіталом, що дозволяє розробити комплексну програму мінімізації витрат оборотного капіталу в процесі його використання. Усе це свідчить про актуальність теми, а відтак зумовило вибір напряму дослідження в науковому і в практичному аспектах.

Виклад основного матеріалу. У сучасній економічній літературі зустрічаємо досить неоднозначне трактування питань, що стосуються оборотного капіталу підприємства. Відмітимо, що на перший погляд економічна категорія «оборотний капітал» є однією з найбільш глибоко аналізованих та досліджених. Разом з тим дослідження проблем стосовно визначення природи оборотного капіталу показало, що наявність безлічі науково-практичних доробок у цій сфері не дозволяє чітко відокремити зміст оборотного капіталу.

Так, досить розповсюдженим є ототожнення понять «оборотний капітал», «оборотні активи», «оборотні кошти» та «оборотні засоби».

Сформульована мета дослідження потребує передусім уточнення категорії «оборотний капітал підприємства», що дасть змогу більш чітко відокремити ефективні методи його аналізу. Вважаємо, що зміст категорії «оборотний капітал підприємства» слід конкретизувати на засадах дослідження категорії «капітал підприємства». Капітал є одним з фундаментальних понять економічної науки. Найбільш повне і логічно закінчене дослідження категорії капіталу було проведено К. Марксом у його праці «Капітал». Поряд з розглядом конкретних форм функціонування капіталу він

розкрив і зміст даної категорії, аналізуючи її не тільки як річ, що перебуває в спокої, але і як рух.

За К. Марксом, спочатку капітал – це будь-яке благо, вартість, але це не просто вартість, а авансована вартість, що підкреслює і пояснює інтерес підприємця у авансуванні коштів на реалізацію певного товару, який може бути пов'язаний з ризиком і втратою авансованої вартості.

Але авансована вартість у К. Маркса ще не є капітал. Таким він може стати, якщо створює додаткову вартість, яка після реалізації принесе прибуток. Капітал – це самозростаюча вартість. Капітал – це рухома вартість, вартість, яка знаходиться в постійному русі, і чим швидший оборот авансованої вартості, тим менше потрібно коштів для досягнення поставленої мети – отримання прибутку.

«Капітал – не річ, а властиве історично визначеної суспільно-економічної формації виробниче відношення, яке представлено в речі і надає цій речі специфічного характеру. Можна сказати також, що капітал є авансована вартість, яка в результаті експлуатації найманих робітників приносить додаткову вартість» [4, с.211]. Капітал підприємства неможливо розглядати як статичну величину, адже капітал за К. Марксом це рух, процес кругообігу. Отже, на практиці капітал як рух може бути розглянутий лише в єдності своїх форм (грошової, продуктивної, товарної).

Доцільно ввести уточнення щодо основного і оборотного капіталу та їх місця у процесі руху капіталу підприємства в цілому. Так, у книзі «Комментарии к «Капиталу» К. Маркса» Д. И. Розенберг у розділі присвяченому аналізу кругообігу капіталу, говорить не лише про єдність форм, а й про єдність частин капіталу: «Якщо на початку капіталіст весь свій грошовий капітал перетворює на робочу силу і засоби виробництва, то назад до нього весь капітал притікає вже частинами: одна частина (основний капітал) на значний час затримується у знаряддях праці, а інша частина (оборотний капітал) також зазвичай повертається не в один прийом, а в міру виготовлення і продажу товару» [7, с.355].

Для забезпечення безперервності виробничого процесу необхідний певний резерв грошових коштів – резерв капіталу – «...предприниматель, авансируя одну суму денег, должен иметь другую в резерве для поддержания непрерывности производства» [7, с.356]. Саме умова безперервності процесу самозростання вартості, як основа існування капіталу, на нашу думку, визначає головну роль оборотної його частини як запоруки цієї безперервності.

Звичайно цей процес неможливий без основного капіталу. На практиці в момент створення підприємства необхідно авансувати вартість у основний і оборотний капітал, але в

процесі подальшого його функціонування джерелом створення запасу ліквідності (резерву капіталу) є саме оборотна його частина. На практиці проблеми з рухом оборотної частини капіталу призводять до проблем з оновленням основної його частини, що протягом декількох виробничих циклів переносить свою вартість на новостворений продукт.

На практиці аналіз оборотного капіталу часто ототожнюють з аналізом оборотних активів підприємства. Результати дослідження сутнісного наповнення категорії «оборотний капітал», дозволяють зробити висновок, що оборотні активи та оборотний капітал поняття не тотожні, але взаємопов'язані. Якщо оборотний капітал – це сукупність економічних відносин з приводу формування та використання фінансових ресурсів підприємства, то оборотні активи є одномоментним відображенням напрямків використання сформованих для фінансування оборотного капіталу фінансових ресурсів.

У цілому, проведення аналізу оборотного капіталу повинно давати можливість якісно оцінювати управлінські рішення, визначати вичерпність та достовірність інформаційного забезпечення, для їх обґрунтування виявляти можливість реалізації та оцінювати ризик реалізації того чи іншого оперативного управлінського рішення.

Вважаємо, що врахування економічної сутності категорії «оборотний капітал підприємства» дозволяє уточнити основні параметри здійснення його аналізу: аналіз темпів змін розміру, складу та структури напрямків використання та джерел формування оборотного капіталу; оцінка рівня ефективності використання та розміщення оборотного капіталу; визначення впливу факторів на процеси формування та використання оборотного капіталу з метою визначення резервів їх оптимізації.

У результаті вирішення поставлених завдань ми повинні досягти основної мети аналізу оборотного капіталу – отримання обмеженої кількості ключових параметрів, що дають об'єктивну, узагальнюючу та точну оцінку змін та процесів, пов'язаних з оборотним капіталом підприємства та задовольняють інформаційні потреби процесу управління.

Дослідження балансових характеристик оборотного капіталу характеризує у найбільш загальному вигляді статичні методичні підходи до його аналізу. Вважаємо, що статичний підхід до аналізу оборотного капіталу дозволяє виявити не лише його матеріально речове наповнення (статті оборотних активів), але й фінансове забезпечення (відповідні джерела фінансування у пасиві балансу).

Однією з найважливіших проблем дослідження оборотного капіталу підприємств з

методологічної точки зору є оцінка рівня ефективності його управління, що виявляється у результативності його функціонування. Така оцінка необхідна як в процесі формування оборотного капіталу так, і в процесі його використання.

Водночас така оцінка є дуже важливою, оскільки вона дозволяє цілеспрямовано розглядати функціонування оборотного капіталу як базової умови успішного розвитку підприємств. Для аналізу оборотного капіталу як статичної величини, можливо використати велику кількість показників, які умовно можна поділити на дві групи: абсолютні та відносні показники-характеристики параметрів зв'язку джерел формування та напрямів використання оборотного капіталу у статистиці.

До першої групи належать показники власного оборотного капіталу та поточних фінансових потреб. Друга група показників аналізу оборотного капіталу як статичної величини передбачає визначення відносних показників-характеристик параметрів зв'язку джерел формування та напрямів використання оборотного капіталу у статистиці.

Вважаємо, що дані показники не відображають рівень ефективності використання оборотного капіталу підприємства. Таким чином, ми для визначення ефективності співвідносимо суми виторгу від реалізації, задля отримання якого авансувався капітал не тільки у оборотні активи, а й у основні. Порівнюючи суму авансування у оборотні активи та отриману виручку підприємства ми, таким чином порівнюємо абсолютний результат функціонування всього капіталу лише з однією з його складових. Відмітимо, що усі існуючі методики визначення ефективності використання оборотних активів використовують такий же механізм.

Щодо оцінки ефективності функціонування оборотного капіталу підприємства, то тут вважаємо за необхідне проведення не лише статичного аналізу оборотного капіталу підприємства, але й врахування показників, що дають його характеристику у динаміці. Для більш точного аналізу рівня ефективності використання оборотного капіталу слід визначити цей показник у динаміці, тобто визначити суму оборотного капіталу, що обертається на підприємстві за рік.

Розрахунок використаного оборотного капіталу підприємства дає змогу отримати показник, що максимально відповідає визначенню оборотного капіталу даного загальною економічною теорією, та відображає суму оборотного капіталу в динаміці за відповідний (звітний) період.

Таким чином, чим більше від'ємний розрив між авансованим та фактично використаним оборотним капіталом, тим більша ефективність використання оборотного капіталу на підприємстві. Цей підхід до аналізу рівня ефективності використання оборотного капіталу є більш точним, ніж визначення існуючих показників оборотності, рентабельності і т. ін.

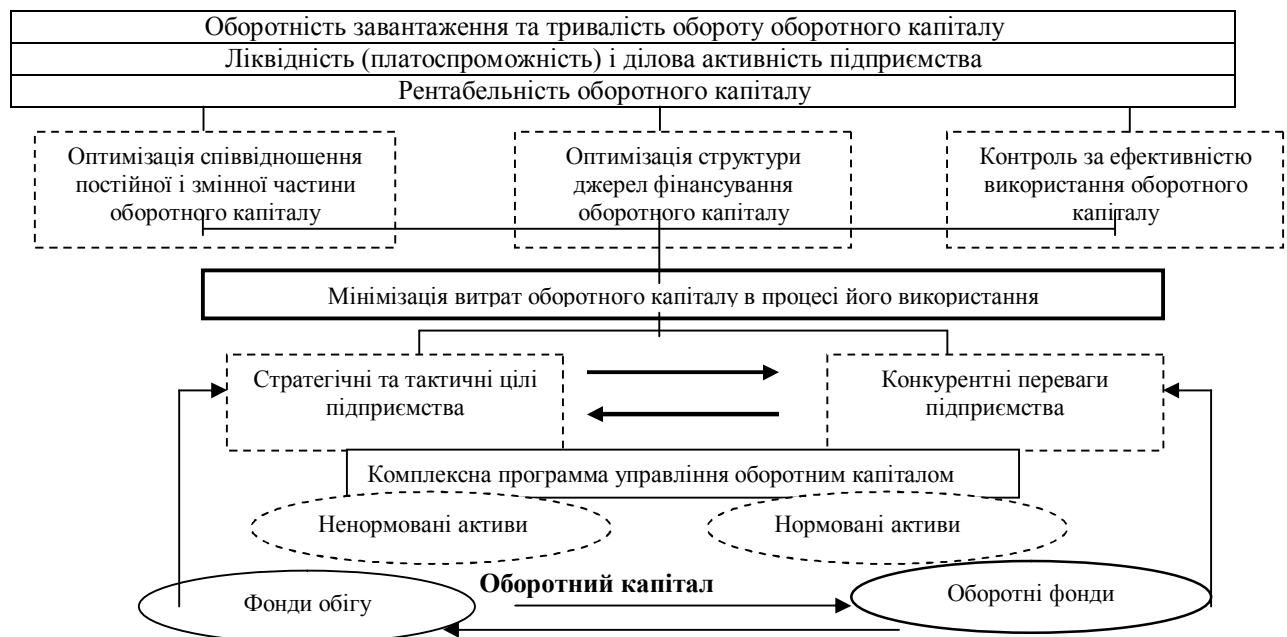
У ході ринкових перетворень змінилися основні принципи формування системи управління оборотним капіталом підприємства, направленої на розвиток його діяльності та забезпечення фінансової стійкості, платоспроможності та інвестиційної привабливості. Економічний аспект управління оборотним капіталом підприємства передбачає розгляд процесів його формування і використання, а також оцінку економічних наслідків реструктуризації в часі [1, с. 103]. Мета побудови ефективної системи управління оборотним капіталом – це досягнення балансу між прибутковістю та ризиковістю бізнесу, що відображає взаємозв'язок між доходами та видатками.

Відомо, що управління оборотним капіталом – це механізм, який включає декілька

підсистем, а саме: управління на кожній стадії кругообігу (в процесі формування запасів та їх реалізації); управління складовими елементами оборотного капіталу (дебіторська заборгованість, грошові кошти) кожна з яких, маючи свою специфіку та інструменти, поєднана взаємним впливом на кінцевий результат обороту [3, с. 54; 8, с. 128; 9, с. 200].

Таким чином, механізм управління оборотним капіталом представляє собою частину загальної фінансової стратегії підприємства, що полягає у формуванні необхідного обсягу і складу оборотного капіталу, раціоналізації й оптимізації структури джерел його фінансування.

На нашу думку, механізм управління оборотним капіталом підприємства повинен бути спрямованим на прийняття економічних рішень щодо формування оптимального значення його величини. Конкретна проблема для свого вирішення потребує цілком певної сукупності етапів, процедур і послідовності їх виконання. Пошук раціонального розв'язання проблеми пропонується проводити у вигляді механізму поетапного процесу управління оборотним капіталом підприємства (рис. 1).

Рис. 1. Економічні регулятори управління оборотним капіталом підприємства

Оборотний капітал підприємства знаходяться у безперервному русі, переходячи із однієї стадії кругообороту в іншу. Разом з тим, економічне значення оборотності полягає в тому, що від неї залежить величина необхідних підприємству суми грошових коштів для здійснення процесу виробництва і реалізації продукції.

Важливим є визначення стратегічних і тактичних цілей підприємства в процесі відтворення його конкурентних переваг, що дозволяє забезпечити як одного із етапів розробки комплексних програм управління оборотним капіталом. Разом з тим, мінімум витрат оборотного капіталу в процесі його використання залежить від контролю та оптимізації джерел фінансування в

цілому. Результатом відповідних дій є збільшення завантаженості обороту оборотного капіталу та забезпечення ділової активності підприємства на ринку товарів і послуг [2, с. 11; 6, с. 198].

Оборотний капітал є основним робочим механізмом діяльності підприємства, оскільки достатній обсяг, налагоджена структура, ефективне управління і використання сприятимуть прискоренню його оборотності та отриманню максимального чистого прибутку. Зниження тривалості обороту оборотного капіталу та підвищення рівня ліквідності (платоспроможності) дозволяє забезпечити загальну рентабельність в конкурентному середовищі.

Важливого значення в процесі оптимізації обсягу оборотного капіталу набуває система заходів щодо реалізації резервів, спрямованих на скорочення тривалості операційного циклу, оптимізується обсяг та рівень окремих видів капіталу, а також визначається загальний обсяг оборотного капіталу на майбутній період. Крім того, оптимізація співвідношення постійної та змінної частини оборотного капіталу здійснюється поетапно. Таким чином, цільовим результатом будь-якого підприємства є мінімізація витрат оборотного капіталу в процесі його використання [5, с. 21; 10, с. 106].

Висновки і перспективи подальших розробок. Управління оборотним капіталом є важливою частиною забезпечення ефективної діяльності підприємства, оскільки від правильності визначення потреби в оборотному капіталі, ефективності його використання залежить фінансова стійкість підприємства, його кредитоспроможність та інвестиційна привабливість.

Економічний розвиток господарської системи підприємства обумовлюється необхідністю постійного визначення і оцінки параметрів забезпечення ефективності управління оборотним капіталом підприємства. Відсутність моделі управління оборотним капіталом підприємства призводить до розбалансованості діяльності, що спричиняє виникнення ризикових ситуацій. Для підвищення ефективності управління оборотним

капіталом підприємству необхідно розробити гнучку модель розрахунку необхідного обсягу оборотного капіталу, ефективну саме для даного підприємства в рамках адаптивовану до змін макро- і мікросередовища. Перспектива подальших наукових розробок в удосконаленні механізму управління оборотним капіталом полягає у визначенні граничної межі підвищення ефективності використання оборотного капіталу підприємством.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бланк И. А. Управление активами / И. А. Бланк. – К. : Ника-Центр; Зльга, 2002. – 720 с.
2. Лиса О. В. Управління оборотними коштами підприємства : автореф. дис. к-та екон. наук / О. В. Лиса. – Дніпрогідр. держ. аграрн. ун-т., 2006. – 20с.
3. Маргасова В. Г. Системний підхід до управління оборотним капіталом на підприємстві в умовах ринкових перетворень / В. Г. Маргасова // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 7(37). – С. 53-59.
4. Курс политической экономии / под ред. Н. А. Цаглова. – М.: «Экономика», 1973. – 831 с.
5. Орлов В. М. Моделювання динаміки оборотних засобів / В. М. Орлов // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 6. – С. 20-24.
6. Пан Л. В. Управління обіговими коштами підприємницьких структур / Л. В. Пан // Фінанси України. – 2010. – № 8. – С. 197-201.
7. Розенберг Д. И. Комментарии к «Капиталу» К. Маркса. / Д. И. Розенберг. – М.: Экономика, 1984. – 720 с.
8. Сльозко Т.М. Капітал: об'єкт обліку чи інструмент його організації / Т.М. Сльозко // Фінанси України. – 2011. – № 11. – С. 128-131.
9. Сорока Р. Механізм управління оборотним капіталом підприємства / Р. Сорока // Регіональна економіка. – 2009. – № 4. – С. 200-204.
10. Яремко І. Н. Управління капіталом підприємства: економічний і фінансовий інструментарій : монографія / І. Н. Яремко. – Львів : Каменяр, 2006. – 176 с.

Аннотация. В статье сделана попытка научно обосновать методические подходы к анализу управления оборотным капиталом предприятия, с целью обеспечения повышения качества управления последним. Уточнено определение оборотного капитала предприятия на основании его существенных характеристик. Рекомендовано подходы к оценке эффективности функционирования оборотного капитала.

Ключевые слова: оборотный капитал, управления, управления оборотным капиталом, повышения качества управления оборотным капиталом, определение оборотного капитала, оценка эффективности функционирования оборотного капитала.

Summary. The article is made an attempt to scientifically substantiate the methodological approaches to the analysis of working capital management company, to ensure quality control last. The definition of working capital the company based on its essential characteristics is clarified. Approaches to the evaluating of the efficiency of working capital are recommended.

Keywords: working capital management, working capital management, improving working capital management, the definition of working capital, the operational efficiency of working capital.

Експерт редакційної колегії к.е.н., доцент УкрДАЗТ Токмакова І.В.